

Onderzoek pedagogische praktijk 15-19 juni 2020

1 Inleiding

De onderwijsinspectie heeft er voor gekozen om **de impact van de coronamaatregelen op de pedagogische praktijk** van scholen en academies in kaart te brengen via een bezoek ter plaatse en een gesprek met de beleidsverantwoordelijke, in de week van 15 tot 19 juni 2020. De steekproef weerspiegelt het Vlaams onderwijsveld voor wat betreft provincie, onderwijsverstrekker en schoolgrootte:

- Buitengewoon onderwijs
 - o Bubao: 31 scholen
 - o Buso: 31 scholen
- Gewoon basisonderwijs: 239 scholen
- Gewoon secundair onderwijs: 231 scholen
- Deeltijds kunstonderwijs: 30 academies

We gebruikten een gezamenlijke basis aan onderzoeksvragen:

- 1) Hoe schatten de bezochte scholen/academies de impact van de coronamaatregelen op de leerlingenevaluatie in?
- 2) Hoe schatten de bezochte scholen/academies de impact van de coronamaatregelen op de leervorderingen in?
- 3) Hoe schatten de bezochte scholen/academies de impact van de coronamaatregelen op het welbevinden van de leerlingen/cursisten in?
- 4) Hoe schatten de bezochte scholen/academies de impact van de coronamaatregelen op de vormgeving van het onderwijs in?
- 5) Hoe kijken de scholen/academies naar volgend schooljaar?
- 6) Welke vragen en bezorgdheden formuleren scholen/academies?

Deze basis werd aangevuld met eigen accenten en aparte vragen, relevant voor het specifieke onderwijsniveau. Per niveau schreven we een apart rapport.

De **conclusies** van de resultaten voor het **kleuter-** en het **leerplichtonderwijs** (het lager onderwijs, het secundair onderwijs en het buitengewoon basis- en secundair onderwijs) vindt u in dit **synthetiserend rapport**.

2 Impact van de coronamaatregelen op de pedagogische praktijk (samenvatting)

De impact op het onderwijsveld van de gezondheids crisis en de daarmee gepaard gaande coronamaatregelen, valt niet te onderschatten. Sinds april '20 probeert de onderwijsinspectie zicht te krijgen op de omvang ervan. Eerst via belrondes, nu via gesprekken met de beleidsverantwoordelijken in de scholen.

De coronacrisis heeft duidelijk een impact gehad op de **leerlingenevaluatie**. Scholen zijn niet gestopt met evalueren, wel integendeel. Ze hebben hun leerlingenevaluatie aangepast aan de omstandigheden. Ze hebben extra inspanningen geleverd om de beginsituatie van leerlingen breed in kaart te brengen, inclusief de thuissituatie of (verblijfssituatie). Dat was nieuw voor veel scholen en leidde tot nuttige informatie. Ze zijn breder gaan evalueren (observaties, gesprekken met ouders, met leerlingen, nieuwe digitale tools). Ze maakten keuzes voor formatieve of summatieve evaluatie of voor een combinatie van beide. Ze organiseerden gericht examens op maat van de situatie en de leerling. Ze zochten naar creatieve oplossingen om op een faire manier te evalueren. De meeste scholen in het gewoon onderwijs geven aan dat ze over voldoende informatie beschikken om op het einde van het schooljaar een advies uit te spreken over hun leerlingen. Voor het buitengewoon onderwijs ligt dat anders. Vooral in het buitengewoon secundair onderwijs blijft iets meer dan de helft van de scholen nog voor sommige leerlingen twifelen. Dit is een aandachtspunt.

Scholen vermoeden een negatieve impact op de **leervorderingen**. Zowel in het buitengewoon onderwijs als in het gewoon onderwijs stellen scholen vast dat groepen kleuters en leerlingen soms voor bepaalde doelen leerachterstand hebben opgelopen. Voor de lagere afdeling lijkt de zorg algemeen minder groot. 73% van de scholen geeft aan dat geen of slechts enkele leerlingen met leerachterstand kampen. Maar 20% van de lagere scholen heeft het over meer dan een vierde van hun leerlingen, en 5% van de lagere scholen geeft aan dat meer dan de helft van hun leerlingen leerachterstand heeft. Dit verdient verder onderzoek en opvolging.

De impact op het **welbevinden** van leerlingen vertoont een vergelijkbaar patroon. Vier van de vijf scholen buitengewoon onderwijs vermoedt dat het welbevinden van hun leerlingen sterk achteruit is gegaan. In de meeste scholen van het gewoon basisonderwijs stellen de teams bij de meeste kleuters en leerlingen geen daling van het welbevinden vast. Zorgwekkend is wel dat respectievelijk 5% en 10% van de scholen aangeeft dat de daling van het welbevinden van de kleuters en de leerlingen zo ernstig is dat ondersteuning van het zorgteam wenselijk is. In ongeveer de helft van de secundaire scholen rapporteren de teams dat ze zich zorgen maken over het welbevinden van hun leerlingen. Scholen benoemen daarbij de risicovolle situaties waarin leerlingen zich thuis, in isolement bevinden. De kwetsbaarheid van leerlingen verscherpt door de coronacrisis en meer leerlingen komen door de coronacrisis in een kwetsbare situatie.

De coronamaatregelen bleven ook bij de heropstart van de scholen, de **vormgeving van het onderwijs** beïnvloeden. Scholen gingen bewust om met de onderwijstijd op school. De focus op het bereiken van de onderwijsdoelen was in alle onderwijsniveaus sterk aanwezig en verliep vaak meer gedifferentieerd en op maat van de leerling dan voorheen. Maar schoolteams zetten ook bewust in op de psychosociale begeleiding, het welbevinden van hun leerlingen en op aandacht voor specifieke doelgroepen.

De impact van de coronacrisis geeft een genuanceerd beeld wanneer we scholen vragen vooruit te blikken op het volgend schooljaar. In alle onderwijsniveaus buitengewoon en gewoon, erkennen scholen (vergelijkbare) **positieve ontwikkelingen** in hun team/bij hun leerlingen/ouders/betrokkenen. Daar willen ze volgend jaar verder op inzetten om de onderwijskwaliteit te versterken:

- op digitaal vlak heeft de crisis heel wat in beweging/versnelling gebracht (ICT-vaardigheden van personeel, leerlingen, gebruik digitale leermiddelen);
- de vaardigheden van het team om samen te werken, in het bijzonder met ouders;
- de vaardigheden om onderwijs (aanbod, evaluatie) op alternatieve manieren te organiseren.

De crisis heeft dus duidelijk ook een **positieve impact op de schoolontwikkeling** zowel op de onderwijspraktijk als op het beleidsniveau van scholen.

De vrees voor een nieuwe opstoot van de pandemie heeft jammer genoeg ook een negatieve impact. Niet alle uitdagingen kunnen op korte termijn immers een oplossing krijgen. Zo maken zeker scholen in het buitengewoon onderwijs maar ook in het gewone onderwijs zich **veel zorgen** over **de precare thuissituatie** van veel leerlingen. Voor het buitengewoon onderwijs komt de grote zorg om alle leerlingen op school te krijgen met het **gemeenschappelijk leerlingenvervoer** daar nog bij. Maar ook **werkdruk voor het personeel, uitval van personeel, gebrek aan middelen (onder andere voor digitale infrastructuur) houden de schoolleiders bezig**. Scholen in het secundair onderwijs geven aan dat een wijziging van belemmerende **regelgeving** soelaas zou kunnen brengen. Alle scholen dringen aan op een **adequate communicatie** naar scholen en ouders.

Tot slot

De gezondheids crisis en de coronamaatregelen hebben zeker en vast een impact gehad op de bezochte scholen en hun leerlingen. Maar we hebben geleerd dat schoolteams en leerlingen veel uitdagingen zijn aangegaan om de negatieve effecten te beperken en het tij te keren. Op een responsieve manier pasten ze zich aan met veel inzet maar ook doordacht, in de mate dat de onzekere context dit toeliet. De negatieve impact van de crisis op leerlingen baart ons zorgen en vergt onze prioritaire aandacht in het volgende schooljaar.

3 Overzicht van de resultaten voor de gezamenlijke basisvragenlijst

3.1 Impact van de coronamaatregelen op de leerlingenevaluatie?

Alle scholen **buitengewoon onderwijs** zetten zich extra in om de beginsituatie van hun leerlingen in kaart te brengen. Opvallend: meer dan drie vierde van de scholen geven aan dat het beter in kaart brengen van de thuissituatie (of verblijfssituatie) van de leerlingen de grootste verandering is op het vlak van gegevensverzameling.

In het **gewoon onderwijs** volgen de meeste **kleuterafdelingen** (86%) naar eigen zeggen de ontwikkeling van de kleuters matig tot intensief op:

- via observaties (97%)
- gekoppeld aan kindvolgsysteem (55%)
- kleutertoetsen (15%)

Zowat alle scholen met een **lagere afdeling** organiseren leerlingenevaluatie voor hun leerlingen:

- focus op formatieve evaluatie (48%)
- combinatie van formatieve en summatieve evaluatie (33%)
- focus op summatieve evaluatie (19%)
- via gevalideerde eindproef basisonderwijs (40%)

De meeste scholen in het **gewoon secundair onderwijs** geven aan de leerlingenevaluatie aan te passen:

- inhoud afstemmen op prioritaire doelen (67%)
- evaluatie neemt een andere vorm aan (brede evaluatie, inclusief digitaal) (65%)
- organisatie aanpassen (minder toetsen, meer op één dag) (50%)
- normering aanpassen (puntenweging) (35%)
- geen examens organiseren in juni (54%)
- examens organiseren in juni (46%) maar beperkt (93 van de 106 scholen) voor bepaalde leerjaren, studierichtingen, vakken

Voldoende informatie om een eindadvies uit te spreken?

- **buitengewoon onderwijs**: 65% zegt voldoende breed informatie te hebben verzameld om de mogelijkheden van elke leerling correct in te schatten.
Opvallend: in buso twijfelen iets meer dan de helft van de scholen nog voor sommige leerlingen.
- **gewoon basisonderwijs** : zo goed als alle scholen (96%) geven aan dat ze over voldoende informatie beschikken om een eindadvies voor de leerlingen uit te spreken (72% zonder twijfel!)
- in het **gewoon secundair onderwijs** vermoeden scholen
 - o voor minder dan 2 procent nog geen beslissing te kunnen nemen (65%)
 - o voor tussen de 2 en 10 procent van de leerlingen nog geen beslissing te kunnen nemen (21%)

3.2 Impact van de coronamaatregelen op de leervorderingen van de leerlingen

In het **buitengewoon onderwijs** geven scholen aan dat ze vaststellen dat de **leerachterstand** van sommige van hun leerlingen sterk is vergroot (bubao: 61%; buso 42%).

In het **gewoon basisonderwijs** schatten

- 60% van de scholen in dat de gemiddelde ontwikkelingsvertraging bij **de kleuters** beperkt bleef en nog dit schooljaar te remediëren valt;
- 40% van de scholen dat de gemiddelde vertraging matig tot ernstig is en moet opgevolgd worden;
- 73% van de scholen geven aan dat voor hun **lagere afdeling** geen of slechts enkele leerlingen leerachterstand hebben opgelopen;
- Opvallend wat betreft de concentratie van leerlingen die vertraging opliepen
 - o iets meer dan 20% van de scholen heeft het over een vierde van hun leerlingen met leerachterstand
 - o 5% van de scholen geeft aan dat meer dan de helft van hun leerlingen leerachterstand opliep

In het **secundair onderwijs** geeft iets meer dan de helft van de scholen (51%) aan dat ze zich veeleer **geen zorgen** maken over leerachterstand bij leerlingen. Belangrijkste redenen die scholen daarbij aangeven:

- leerlingen worden intens opgevolgd;
- nog te vroeg om een inschatting te maken van mogelijke leerachterstand;
- voldoende structuur en ondersteuning thuis, leerstof al grotendeels gegeven, relatief korte periode, maximaliseren van onderwijstijd door focus op prioritaire doelen te leggen.

Bij de scholen (49%) die zich **wel zorgen** maken over leerachterstand leren we dat het

- bij ongeveer een kwart van de scholen gaat over slechts enkele leerlingen, leerjaren, onderwijsniveaus of studierichtingen;
- bij ongeveer een vijfde van de scholen gaat over het verscherpen van bestaande problematieken (kwetsbare leerlingen die nog kwetsbaarder worden);
- bij ongeveer een vijfde van de scholen gaat over leerinhouden, leerdoelen en praktijkvaardigheden die niet aan bod kwamen.

Scholen benoemen ook positieve effecten van de crisis: uitdagingen om digitaal, zelfstandig, met meer vrijheid en creativiteit te werken; leerlingen die openbloeien in de context van afstandslernen.

3.3 Impact van de coronamaatregelen op het welbevinden van de leerlingen

In het **buitengewoon onderwijs**:

- 61 % van de scholen bubao vindt dat het **welbevinden** van sommige leerlingen sterk is afgenomen;
- 4/5 van de buso scholen vermoedt dat het welbevinden van heel wat leerlingen (sterk) achteruit is gegaan (onder meer leerlingen in een multifunctioneel centrum, meerdere weken in een strikte lockdown);
- 10% ziet geen bijkomende problemen rond het welbevinden van de leerlingen.

In het **gewoon basisonderwijs**:

- 86% van de scholen rapporteert bij de meeste **kleuters** geen daling van het welbevinden;
- 10 % observeert bij een vierde van de kleuters wel een daling;
- Een kleine 5% signaleert bij de helft of meer van de kleuters een daling van het welbevinden (bijkomende ondersteuning van het zorgteam is nodig);
- 80 % van de scholen is er gerust in dat het welbevinden van de meeste van de leerlingen in de **lagere afdeling** niet is gedaald;
- In 20% van de scholen stelt men een daling van het welbevinden vast bij een vierde of meer van de kinderen. De daling is van die aard dat de klasleraar ze kan opvangen;
- In 10% van de scholen is de daling zo ernstig dat ondersteuning van het zorgteam wenselijk is.

In het **gewoon secundair onderwijs**:

- 49 % van de scholen geeft aan dat ze veeleer **niet bezorgd** is over het welbevinden van leerlingen. Belangrijkste redenen die scholen daarbij aangeven is dat ze het welbevinden van hun leerlingen opvolgen en intensifiëren;
- Een klein aantal scholen (15) geeft aan dat de coronacrisis **weinig of geen impact** heeft op het welbevinden van hun leerlingen. Dit schrijven ze toe aan de ondersteuning en structuur die deze leerlingen van thuis uit krijgen en ook aan de sociale media die ze gebruiken om elkaar te ondersteunen;
- 51% van de scholen maakt zich **wel zorgen** over het welbevinden van hun leerlingen;
- Een groep van 29 scholen benoemt daarbij de risicovolle situaties waarin leerlingen zich thuis, in isolement bevinden. Voor hen valt de veilige haven weg die de school anders biedt;
- Een 25-tal scholen ziet het verscherpen van de kwetsbaarheid van leerlingen, sommige leerlingen zijn door de coronacrisis in een kwetsbare situatie belandt.

3.4 **Impact van de coronamaatregelen op hoe het onderwijs vorm kreeg/krijgt bij de heropstart**

In het **buitengewoon onderwijs** bieden de scholen aan de leerlingen die opnieuw onderwijs volgen in de schoolgebouwen

- bijkomende leerinhouden aan en acties gericht op het bereiken van doelstellingen op maat (90%)
- psychosociale begeleiding aan (vijf op zes scholen)
- kansen om hun welbevinden te verhogen (90%).

Vrijwel alle scholen geven aan dat ze extra aandacht besteden aan **specifieke doelgroepen**.

In het **gewoon basisonderwijs** heeft de heropstart na weken van afstandsonderwijs de meeste schoolteams aangespoord om de **vormgeving van de onderwijsleerpraktijk** (gedeeltelijk) te herzien. Daarbij stellen ze volgende top vier op:

- een striktere focus op een geselecteerd aantal doelen binnen de leergebieden (60%)
- een striktere focus op enkele leergebieden (40%)
- een gerichtere individuele verwerking van de leerstof (39%)
- meer differentiëren (32%).

88 % van de scholen geeft aan dat ze extra aandacht besteden aan **specifieke doelgroepen**.

In het **gewoon secundair onderwijs** ligt volgens de scholen de focus bij de invulling van de onderwijstijd op school, als volgt:

- aanbod van de doelen (93%)
- welbevinden (69%)
- evalueren (42%).

3.5 Vooruitblikken op volgend schooljaar (2020-2021)

In het **buitengewoon onderwijs** erkennen scholen **positieve ontwikkelingen** in hun team/bij hun leerlingen/ouders waar ze volgend schooljaar verder willen op inzetten:

- de toegenomen ICT-vaardigheden bij personeelsleden (4/5 scholen);
- vaardigheden om samen te werken (onderling, met ouders, betrokkenen), om op een alternatieve manier het onderwijs te organiseren, om flexibel te werken (65%);
- de toegenomen ICT-vaardigheden bij de leerlingen (50%).

Uiteraard zien ze ook **grote uitdagingen, dilemma's of belemmeringen** in het volgende schooljaar:

- de thuissituatie van leerlingen en de beperkte mogelijkheden van sommige ouders om hun kind te ondersteunen bij het afstandsonderwijs (50%);
- werkdruk bij het personeel (44%; bubao 33%, buso 57%);
- de onzekerheid over het verdere verloop van de pandemie (veiligheidsregels, leerlingenvervoer, uitval van leraren);
- 88% geeft aan prioritair aandacht te zullen geven aan onderwijskundig beleid, en de interne samenwerking en het personeelsbeleid te versterken.

In het **gewoon basisonderwijs** geven scholen vergelijkbare antwoorden over de **positieve ervaringen**:

- digitaal onderwijs en de daarbij horende professionalisering van leraren (bijna 70%);
- geïntensifieerde kennismaking met andere organisatievormen (bijna 50%);
- sterkere samenwerking binnen het team (40%);
- grotere betrokkenheid/inzet van het personeel en de sterkere samenwerking met ouders/verzorgers (ruim 30%).

En **belemmeringen**:

- werkdruk van de leraren (40%);
- ouders met beperkte mogelijkheden om hun kind te ondersteunen / thuissituatie van leerlingen (25%);
- uitval van leraren (25%);
- gebrek aan digitale middelen tekort aan ICT-techniek (20%).

In het **gewoon secundair onderwijs** peilden we naar de **positieve effecten op de schoolontwikkeling of groeikansen** die scholen gedetecteerd hebben tijdens de periode vanaf de lockdown. 199 van de 231 scholen benoemen op het niveau van de **onderwijsleerpraktijk**:

- gebruik van digitale leermiddelen (81%);
- evaluatiepraktijk (33%);
- leereffecten (digitale geletterdheid; zelfsturing, zelfstandig werken, probleemoplossend denken en flexibiliteit van leerlingen) (26%);
- feedback en rapportering (vooral in kaart brengen van leerproces) (23%);

- beginsituatie van leerlingen (inzicht in ICT-middelen in thuissituatie, in ICT-vaardigheden van leerlingen) (16%).

Op het **beleidsniveau** verwezen 193 van de 231 scholen naar *positieve effecten of groeikansen* in volgende beleidsdomeinen:

- lerende organisatiecultuur (34%);
- participatief beleid (34%);
- professionalisering (34%);
- responsief-innovatief beleid (vernieuwingen om te verankeren in het onderwijskundig en organisatorisch beleid) (23%);
- communicatie (met ouders en leerlingen, sociale media) (16%).

Prioriteiten vastleggen is nog niet voor alle scholen aan de orde. Wel is al duidelijk dat de crisis op digitaal vlak binnen de scholen heel wat in versnelling heeft gebracht. Scholen geven aan dat ze deze digitale boost willen bestendigen.

3.6 Vragen en bezorgdheden

De capaciteit van het **gemeenschappelijk leerlingenvervoer** vormt de grootste bekommernis in het **buitengewoon onderwijs** (vooral in OV1 en OV2, maar ook in andere opleidingsvormen). De veiligheidsmaatregelen hebben een grote impact op de vervoerscapaciteit waardoor de kansen van leerlingen om les te volgen op school ernstig in het gedrang komen.

Verder botsen de scholen **buitengewoon onderwijs** die samenwerken met multifunctionele centra en andere centra voor residentiële opvang op de verschillen tussen de maatregelen vanuit de beleidsdomeinen Welzijn en Onderwijs. Veel tijd en energie ging hierdoor naar overleg en logistieke ondersteuning. De onderwijsopdracht schoot hierbij in.

In het **gewoon basisonderwijs** maken de scholen zich zorgen over de start van het volgende schooljaar. De intensiteit van de heropstart belemmerde een degelijke voorbereiding. In de helft van de scholen geeft de directie aan dat de coronaperiode veel tot heel veel van henzelf en het team gevraagd heeft.

In het **secundair onderwijs** vragen scholen om bepaalde aspecten van het **regelgevend kader** onder de loep te nemen (flexibele schoolorganisatie waaronder afstandsleren, statuut van medewerkers en actoren in een crisissituatie, de timing en uitrol van de modernisering).